

DEIKSIS RERUANG DALAM DIALEK KEDAH

(Space Deixis in Kedah's Dialect)

Nurul Shahida Jamil

nurulshahidajamil@gmail.com

Maslida Yusof

maslida@ukm.edu.my

Pusat Pengajian Bahasa, Kesusastraan dan Kebudayaan Melayu,
Fakulti Sains Sosial dan Kemanusiaan,
Universiti Kebangsaan Malaysia,
43600 Bangi, Selangor, MALAYSIA.
Tel.: +603-89213644.

Abstrak

Makalah ini bertujuan meneliti elemen deiksis reruang atau deiksis tempat dalam dialek Kedah dengan memberikan fokus kepada kawasan kajian di Kampung Kubang Lintah, Mukim Lepai, Daerah Kota Setar (DKKS). Deiksis reruang menekankan aspek tempat atau lokasi yang wujud secara relatif dalam ruang peserta deiksis dalam peristiwa tutur (Huang, 2007). Kajian ini menggunakan rakaman perbualan kekeluargaan antara ibu, anak dan adik-beradik. Untuk mengungkapkan hubungan reruang antara entiti yang ditempatkan (benda yang dirujuk) dengan tanda tempat, makalah ini akan menggunakan kerangka rujukan (*frames of reference*) oleh Huang (2007) yang melibatkan tiga rangka linguistik bagi rujukan, iaitu (i) intrinsik; (ii) relatif; dan (iii) absolut. Makalah ini mendapati DKKS mempunyai kepelbagaiannya elemen deiktik dalam mengungkapkan hubungan reruang antara entiti yang dirujuk dengan tempat yang menjadi rujukan. Hubungan reruang juga bersifat relatif, iaitu berasaskan hubungan sudut pandang (lokasi), benda (entiti) dan tanda tempat (kedudukan). Analisis deskriptif deiksis reruang dapat menyerahkan sistem penggunaan deiksis dalam dialek Melayu terutamanya dalam dialek Kedah secara eksklusif dan tersendiri sebagaimana yang dipamerkan oleh peserta deiksis DKKS.

Kata kunci: deiksis, deiksis ruang, dialek kedah, kerangka rujukan, peserta deiksis

Abstract

This article aims to examine space deixis or place deixis in the Kedah dialect, giving focus to the research area of Kampung Kubang Lintah, in the sub-district of Lepai and Kota Setar District (DKKS). Space deixis is concerned with the specification of location in space relative to that of the participants at coding time in a speech event (Huang 2007:149). This research was conducted using recorded conversations among family members, i.e. between mother and child, and between siblings. In order to express spatial relationships between the entity to be located (referent) and the landmark, this article will employ the frames of reference proposed by Huang (2007). There are three linguistic frames of reference namely (i) intrinsic, (ii) relative, and (iii) absolute. This article reveals that DKKS contains various deictic elements in expressing the relationship between the referent and the place to be referred. Spatial relationships are also relative, based on the relationship between a viewpoint (location), referent (object) and landmark (ground). The descriptive analysis of space deixis will highlight the use of deixis in Malay dialects, particularly in the Kedah dialect, as exemplified by the participants from DKKS.

Keywords: *deixis, space deixis, Kedah dialect, frames of reference, participant deixis*

PENDAHULUAN

Deiksis dianggap sebagai fenomena linguistik yang universal, iaitu semua bahasa manusia mengandungi elemen diektik (Huang, 2007:132). Namun demikian, setiap bahasa mempunyai ciri pembeza yang mungkin tidak sama antara satu bahasa dengan bahasa yang lain. Hal ini termasuklah bahasa Melayu yang mempunyai pelbagai dialek yang rencam. Kepelbagaian ini sudah pasti memperlihatkan jenis deiksis dan ciri penggunaan deiksis yang berbeza antara satu dialek dengan dialek yang lain. Oleh sebab ketersebaran bahasa Melayu yang begitu meluas, kajian ini akan merincikan penelitian elemen deiksis dalam dialek Melayu Kedah dengan memberikan fokus di kawasan kajian, iaitu di Kampung Kubang Lintah, Mukim Lepai, Daerah Kota Setar (selepas ini ditulis sebagai DKKS).

Kebanyakan kajian lepas mengenai dialek Melayu Kedah lebih terfokus kepada kajian fonologi, morfologi mahupun sintaksis. Kajian fonologi pernah dilakukan oleh Ida Ahmad (1969), Collins (1976), Asmah (1993), Shahidi (2009) dan sebagainya. Dalam bidang morfologi dan sintaksis pula dilakukan oleh Ton Ibrahim yang mengkaji morfologi dialek Kedah (1974), Fazal *et. al* (2011) yang mengkaji aspek sintaksis kata soal “bila” dalam dialek Kedah Melayu Baling dan sebagainya. Sementara itu, Asmah (1986:95-144) pula menyentuh komponen makna dalam dialek Kedah. Pemerhatian Asmah (1986) banyak dipengaruhi oleh pola nahu secara morfologi dan sintaksis. Sehingga kini, penelitian DMK lebih terserlah melalui skop penelitian fonologi, morfologi mahupun sintaksis. Penelitian yang lebih terarah kepada aspek formal dialek secara tidak langsung mengetepikan aspek aplikasi dialek khususnya skop pragmatik.

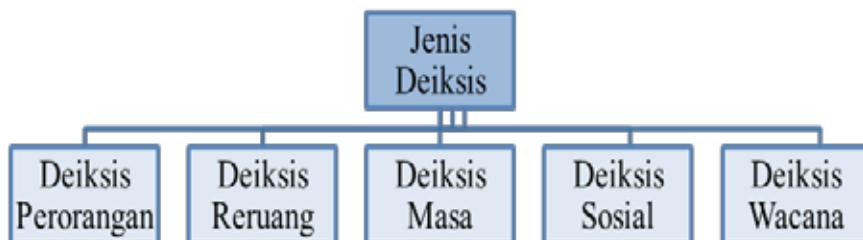
Dengan demikian, kajian ini berusaha mendedahkan dan merungkaikan aspek deiksis dalam DMK yang secara langsung diteliti secara pragmatik. Yule (1996:3-4) menyatakan bahawa:

Deiksis memiliki kesejajaran dengan ruang lingkup pragmatik kerana pragmatik merupakan suatu bidang yang mengkaji makna pengajaran dalam situasi, kajian terhadap penggunaan bahasa dan kajian yang menekankan makna yang diujarkan oleh penutur dan diinterpretasikan oleh pendengar, kajian tentang makna kontekstual serta kajian tentang hubungan antara bentuk linguistik dan kegunaannya.

Oleh sebab ekspresi makna deiksis bergantung pada konteks, maka kajian deiksis digolongkan sebagai subbidang kajian pragmatik.

Secara tradisinya, terdapat tiga kategori asas deiksis yang sering dibincangkan dalam ilmu linguistik dan kosa ilmu falsafah bahasa, iaitu dieksis orang, tempat/reruang dan masa. Hal ini demikian kerana semua ekspresi “tunjuk” mempunyai kaitan dengan ujaran seseorang, tempat ujaran dan masa ujaran. Rajah 1 memaparkan jenis deiksis yang dikemukakan oleh Huang (2007). Deiksis perorangan, reruang dan masa merupakan deiksis yang utama, manakala deiksis sosial dan wacana pula dianggap sebagai deiksis tambahan. Setiap jenis deiksis ini melahirkan bentuk khusus yang dinamakan sebagai ekspresi diektik, iaitu bentuk maklumat kontekstual (Brown dan Yule, 1983:25).

Berdasarkan jenis dieksis yang diutarakan dalam Rajah 1, makalah ini akan memberikan fokus terhadap aspek deiksis reruang yang digunakan dalam masyarakat Melayu Kedah khususnya di Kampung Kubang Lintah, Mukim Lepai, Daerah Kota Setar (selepas ini hanya ditulis sebagai DKKS).

Rajah 1 Jenis-jenis deiksis.

Sumber: Huang (2007:132-74)

DEIKSIS RERUANG

Levinson (1983) lebih menggunakan istilah deiksis tempat berbanding Huang (2007) yang menggunakan istilah deiksis reruang. Konsep reruang lebih jelas jika dibandingkan dengan konsep tempat yang lebih terhad. Malah, spesifikasi tempat sebenarnya berlaku dalam ruang. Makalah ini menggunakan istilah deiksis reruang kerana konseptualisasinya lebih meluas.

Deiksis reruang menekankan aspek tempat atau lokasi yang wujud secara relatif dalam ruang peserta deiksis dalam peristiwa tutur (Huang (2007:149). Deiksis reruang berfungsi untuk menjelaskan penggunaan tempat dalam relatif ruang yang digunakan oleh pelaku mengikut kesesuaian konteks yang melatarinya. Deiksis reruang menggunakan kata demonstratif, seperti *ini*, *itu*, *di sini* dan *di situ* dalam ruang kedekatan (proksimal) dan kejauhan (distal) sesuatu objek dengan penutur. Dalam bahasa Inggeris, penggunaan ekspresi diektik seperti *this* merujuk objek yang dekat dengan penutur dan *that* digunakan untuk rujukan yang tidak dekat dengan penutur adalah sangat jelas; dan ketara dan keadaan ini selari bagi penggunaan diektik *here* and *there* (Hanks, 2009:11). Kata demonstratif *ini* dan *itu* juga boleh digunakan untuk merujuk penggunaan deiksis wacana. Oleh sebab itu, deiksis wacana merupakan deiksis tambahan kepada deiksis reruang sebagaimana dalam penggunaan ayat “benda itu yang diberitahu semalam” yang menunjukkan bahawa kata *itu* digunakan untuk merujuk peristiwa yang telah berlaku.

METODOLOGI

Makalah ini menggunakan data yang dirakamkan menggunakan teknik pemerhatian dan teknik rakaman tanpa libat sama dalam perbualan kekeluargaan. Data yang dipilih merupakan data perbualan naratif dan imbas semula. Topik yang dibincangkan semasa rakaman perbualan adalah tentang cara-cara menyediakan tapai. Data ditranskripsikan dan dipaparkan melalui pengekodan terhadap baris demi baris ujaran ayat yang mengandungi unsur penggunaan deiksis khususnya yang melibatkan elemen deiksis reruang. Selain itu, konsep konteks makna semantik dan pragmatik juga digunakan untuk menilai setiap penggunaan ekspresi deiksis reruang dalam wacana penutur natif dialek yang diketengahkan.

Kampung Kubang Lintah dipilih kerana lokasi tersebut memperlihatkan penduduknya menggunakan dialek Kedah sebagai bahasa pengantar utama. Hal ini sejajar dengan kajian ini yang secara khusus memberikan perhatian terhadap dialek Kedah. Asmah (1985:191) menyatakan: “*Although the Kedah dialect is just one of the many dialects of the Malays, the differences between the dialects are not as great as to imply basic differences in their grammatical systems and structure*”. Misalnya, seorang penutur yang hidup dalam lingkungan penanam padi dengan seorang penutur yang hidup sebagai nelayan yang tinggal di persisiran, apabila mereka berkomunikasi masih memperlihatkan penggunaan nada dialek Kedah. Mereka mungkin berbeza daripada penggunaan aspek leksikal yang tertentu tetapi dalam sistem lisan mereka masih berhubung secara dialek antara satu sama lain. Jadi, situasi ini turut membayangkan bahawa penutur DKKS turut menggunakan dialek Kedah sebagai alat perhubungan yang utama. Oleh itu, DKKS dipilih sebagai fokus kajian kerana DKKS merupakan sebahagian daripada dialek Kedah.

KERANGKA RUJUKAN DEIKSIS RERUANG DKKS

Aspek penggunaan deiksis reruang ditentukan melalui penerapan “kerangka rujukan” yang dicadangkan oleh Huang (2007). Huang (2007) mengemukakan tiga jenis kerangka rujukan untuk mengungkapkan hubungan reruang antara entiti yang ditempatkan (benda yang dirujuk) dengan tanda tempat (*land mark*), iaitu intrinsik, relatif dan absolut. Intrinsik ditentukan oleh “ciri inheran” seperti sisi atau segi bagi objek yang digunakan sebagai tanda tempat. Misalnya dalam ayat “Anjing (benda) itu di belakang kereta itu” (tanda tempat). Rangka relatif bagi rujukan

berasaskan sistem egosentrik, iaitu berasaskan hubungan sudut pandang, benda dan tanda tempat, misalnya dalam ayat Anjing itu di sebelah kiri kereta itu. Dalam kes ini, sudut pandangan diberikan daripada lokasi orang yang melihat, iaitu penutur. Absolut pula melibatkan koordinasi mutlak seperti utara, selatan, timur dan barat, misalnya dalam ayat “Anjing itu berada di bahagian timur kereta”. Bering “timur” digunakan untuk menentukan hubungan antara benda dengan tanda tempat Kajian ini hanya akan mengetengahkan dua aspek kerangka rujukan ruang, iaitu rujukan relatif dan rujukan intrinsik yang berpandukan analisis Huang (2007) .

KERANGKA RUJUKAN RELATIF DAN INTRINSIK EKSPRESI DEPAN

Ekspresi rujukan diektik depan telah diujarkan antara penutur M dan penutur A dan ungkapan ekspresi tersebut terbit daripada lakuhan yang dipamerkan oleh sasaran mereka. Berdasarkan ayat ujaran 1 dan 2 dalam Data 1, diperlihatkan wujudnya dua bentuk hasil ekspresi depan yang berbeza mengikut perspektif atau tanggapan masing-masing.

Data 1:

Sasaran : Lakuan tanpa suara dipamerkan oleh sasaran dengan menuang air di hadapan peserta deiksis.

(1)

M: c^h c^h...awat la kuyaj sopan sajat ni tuwaj ajau kot **dəpan ni**. [rujukan intrinsik]
: Eih, eih...kenapa la kurang sopan sangat ni tuang air di depan ni.

(2)

A: **dəpan hiduŋ** oyaj bukan dia keya. [rujukan relatif]
: Depan hidung orang bukan dia kira...

Kedua-dua peserta deiksis telah mengekspresikan rujukan depan mengikut perspektif dan cara pandang yang berbeza, dan keadaan ini sejajar dengan kenyataan Dazinger (2010:168), iaitu “... penutur berkecenderungan mengambil beberapa perspektif yang logik dengan fenomena yang dihadapi mereka”. Lakuan egosentrik yang telah ditunjukkan oleh sasaran

telah menimbulkan dua kesan rangsangan gerak balas ekspresi ujaran yang berbeza antara peserta deiksis. Penutur M menepati kerangka rujukan intrinsik, manakala penutur A menepati kerangka rujukan relatif.

KERANGKA RUJUKAN INTRINSIK EKSPRESI *ATAIH* DAN *TENGAH*

Penutur telah mengungkapkan ekspresi rujukan *ataih* untuk merujuk objek yang ditunjukkan kepada pendengar, manakala bagi ekspresi *tengah* bukan satu ekspresi rujukan yang ditunjukkan oleh penutur. Berdasarkan kepada konteks ujaran 1 dan 2 dalam Data 2, penggunaan ekspresi *ataih* dan *tengah* diperlihatkan.

Data 2:

(1)

Mak: mayin dəŋəf kata haj na^f masa/ padʒɔyi nənay^h. nənay^h ada nu atay^h tu:
[+isyarat gerak tubuh]

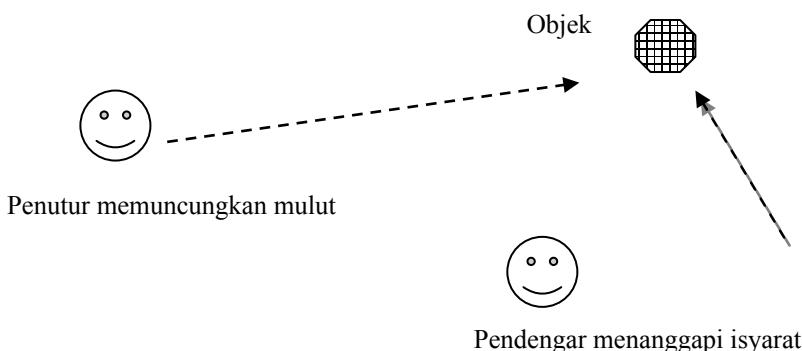
kelmarin dengar kata hang nak masak pajeri nenas. Nenas ada nu atas tu.

B: dia ta? tʃadi madʒam li'at tan *tengahkan*? [-tanpa isyarat]

: dia tidak jadi macam liat di tengahkan?

Secara intrinsik, penutur, iaitu “mak” telah merujuk objek pada kedudukan yang sebenar yang terletak di atas peti ais. Semasa ekspresi rujukan *ataih* diujarkan, penutur memberikan isyarat (gerak tubuh), iaitu dengan memuncungkan mulut kepada objek dan pendengar menanggapi lakuhan yang dipamerkan oleh penutur. Maka, penutur telah memenuhi syarat rujukan intrinsik kerana mengekspresikan rujukan objek pada kedudukan yang sepatutnya.

Ekspresi diektik *ataih* merupakan penggunaan ekspresi diektik secara intrinsiknya mengikut penggunaan diektik gestural. Selain itu, ekspresi *ataih* juga ialah rujukan arah, iaitu dengan menggunakan isyarat mulut untuk menunjuk ke arah objek yang disasarnya. Oleh itu, penutur mengujarkan rujukan *ataih* kepada pendengar dengan mempraktiskan lakuhan verbal dan bukan-verbal. Rajah 2 memperlihatkan ungkapan ekspresi *ataih* yang diujarkan terhadap rujukan objek kepada pendengar.

Rajah 2 Ungkapan ekspresi *ataih* yang diujarkan oleh penutur.

Sementara itu, ujaran ayat 2 (Data 2) pula memperlihatkan penggunaan ekspresi rujukan *tengah* melalui tema yang diperbaulkan oleh peserta deiksis. Penutur dilihat mengekspresikan *tengah* tanpa menghasilkan sebarang isyarat gerak tubuh. Semasa penutur mengungkapkan ekspresi tersebut juga, tiada sebarang rujukan objek yang dirujuknya dan penutur menginterpretasikan melalui gambaran pengalaman yang dimilikinya. Keadaan ini memberi gambaran bahawa penutur tidak memerlukan sebarang lakuhan isyarat menunjuk kerana ekspresi *tengah* mudah ditanggapi dan difahami oleh pihak pendengar. Keadaan ini menggambarkan ekspresi *tengah* merupakan ekspresi deiktik penggunaan simbolik. Maka, melalui lakuhan tanpa isyarat semasa menginterpretasikan ekspresi *tengah*, peserta deiksis telah berkongsi pengetahuan yang sama mengenai rujukan objek mereka dan secara tidak langsung, penutur tidak perlu untuk memberi penjelasan yang mendalam mengenai ekspresi diektik yang telah dikemukakannya.

Oleh yang demikian, rujukan intrinsik *ataih* yang diungkapkan oleh peserta deiksis melibatkan isyarat gerak tubuh, iaitu menunjuk dengan menggunakan mulut yang dimuncungkan. Bagi ujaran ekspresi *tengah* pula memperlihatkan penggunaan yang berstatus simbolik dan *common sense* yang diujarkan semasa berkomunikasi dan tidak mensyaratkan agar lakuhan menunjuk dihasilkan oleh penutur. Malah, keadaan ini juga bergantung pada penutur untuk memberikan penekanan dengan menggunakan diektik atau hanya mengujarkan secara biasa dalam interaksi perbualan.

Jadual 1 Ekspresi diektik reruang bagi DKKS.

Ruang/Lokatif						
BMS	Sini		Sana		Situ	
DKKS	Sini	tang ni	Sana		Tang tu	Nu
Demonstratif						
BMS	Ini		Itu		Begini	Beginit
DKKS	ni	ni dia	had ni	tu	tu dia	had tu
					lagu ni	lagu tu

UNIT TATABAHASA DEIKSIS RERUANG

Komponen diektik reruang mengekspresikan penggunaannya melalui demonstratif yang mengandungi unsur demonstratif kata nama dan demonstratif adjektif *ini* dan *itu*; diektik adverba ruang *sini*, *situ* dan *sana*; penandaan secara diektik bagi kata ganti nama orang ketiga dan kata gerak berapitan dan kata kerja gerak datang dan pergi (Huang, 2007:151). Sehubungan itu, Jadual 1 memaparkan unit bentuk ekspresi diektik reruang yang terdapat dalam pertuturan DKKS dan dibandingkan penggunaan diektik reruang dalam bahasa Melayu standard (BMS).

DEMONSTRATIF KATA NAMA DAN DEMONSTRATIF KATA ADJEKTIF

Penelitian demonstratif dan diektik adverba dilakukan melalui empat parameter, iaitu jarak (*distance*), darjah kejelasan (*visibility*), penaikan (*elevation*) dan sisi (*side*) (Huang, 2007:152). Parameter jarak mempunyai lima jenis sistem penggunaan yang dinilai dari sudut penggunaan demonstratif dan diektik adverba. Kajian ini telah menggunakan parameter jarak untuk menjelaskan fenomena pemakaian demonstratif dan diektik adverba ruang. Didapati fenomena ini dalam DKKS memperlihatkan pengaplikasian sistem jarak melalui dua syarat, iaitu kedekatan (proksimal) dan kejauhan (distal).

EKSPRESI DIEKTIK DEMONSTRATIF *NI* DAN *HAD NI*

Ekspresi demonstratif *ni* ialah kata singkatan yang terbentuk daripada leksikal *ini*, dan ekspresi demonstratif *had ni* pula merupakan ekspresi yang khusus yang dipertuturkan dalam DKKS. Penggunaan ekspresi *ni* ditonjolkan menerusi konteks ujaran 1 (Data 3), sementara untuk penggunaan ekspresi *had ni* ditonjolkan menerusi konteks ujaran 2 (Data 4).

Data 3:

(1)

M : səkətuy *ni* bu^{wat} dalam bəkay^h ay^hkeym kan ta? paja^h bu^{wat} bəsa?-bəsa?
takot ta? səmpat ada oyan oda ketəriŋ ka pa kan.

[+demonstratif]

Seketul ni buat dalam bekas aiskrim tu kan, tak payah buat besaq-besaq,
takut tak sempat ada orang order katering ka pa kan.

Ekspresi diektik *ni* merujuk tema, iaitu ragi yang pada ketika itu dipegang oleh penutur M. Ekspresi rujukan *ni* diujarkan dengan tidak dipertonjolkan dengan lakuhan isyarat gerak tubuh “menunjuk” kerana dalam konteks ujaran (1) memperlihatkan *ni* bukan sebagai rujukan yang perlu melibatkan gerak tubuh. Hal ini demikian kerana ekspresi *ni* dijadikan sebagai satu lakuhan untuk memberikan gambaran atau dengan istilah demonstrasi. Dengan itu, ekspresi penggunaan *ni* tidak memaksudkan untuk menunjuk dengan jari. Selain itu, ekspresi *ni* yang hadir dalam komunikasi antara penutur dengan penutur yang lain telah menjadi bentuk lazim dan konstituen biasa yang diujarkan semasa berinteraksi. Keadaan ini menggambarkan ekspresi *ni* sebagai penggunaan ekspresi diektik simbolik. Namun, penggunaan *ni* juga perlu bergantung pada keperihalan keadaan dan tidak semestinya penggunaan ekspresi *ni* hadir sebagai unit kelaziman dan penggunaan simbolik semata-mata.

Penjelasan penggunaan ekspresi *had ni* dibuat menerusi keperihalan konteks ujaran 2 (Data 4). Melalui contoh tersebut, diperlihatkan bahawa penutur telah mengekspresikan *had ni* yang dirujuk dan dilihatnya pada kedudukan objek, iaitu pisau.

Data 4:

(2)

B : tʃe? na? kupay^h kulet di^ja. may su^wa sat pisaw kat ma? tu. **had ni** tadʒam sikut kot koley^h abah də? asah səmalam ni. [+isyarat memegang]

: ceq nak kupas kulit. Minta pisau dekat mak itu. Yang ini tajam sikit sebab tengok

ayah asah semalam.

Sasaran : Penutur M dilihat sedang memegang ragi di tangannya.

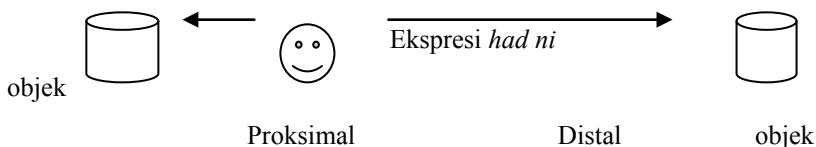
(3)

A : **had ni** memanj la elɔ? maney^h. di^ja pon ada gula. [+isyarat menunjuk]

yang ni memang la elok, manis. Dia pun ada gula.

Berdasarkan konteks ujaran 2, didapati penutur B mengekspresikan *had ni* sambil memberikan isyarat gerak tubuh, iaitu memegang objek. Tindakan tersebut juga menyebabkan ekspresi *had ni* ialah rujukan yang pada kedudukan yang dekat atau proksimal dengan penutur. Berbeza pula dengan konteks ujaran 3 yang memperlihatkan penggunaan ekspresi diektik *had ni* ialah rujukan yang merujuk objek yang distal atau jauh dengan penutur. Ekspresi rujukan *had ni* yang diujarkan oleh penutur A hanya menghasilkan isyarat gerak tubuh secara menuding jari ke arah objek yang dirujuknya pada ketika itu dipegang oleh interlokutor.

Maka, bagi penggunaan ekspresi *had ni*, boleh digunakan pada rujukan yang berkedudukan yang proksimal dan distal seperti yang ditunjukkan dalam Rajah 3 yang berikut:

Rajah 3 Penggunaan ekspresi *had ni*.

Oleh yang demikian, penggunaan ekspresi *ni* merujuk rujukan demonstratif pada lakuan ujaran yang bersifat biasa kerana penggunaannya sering hadir dalam interaksi perbualan. Penggunaan ekspresi *had ni*

menimbulkan dua konteks rujukan makna yang berbeza, iaitu rujukan ekspresi *had ni* yang merujuk isyarat memegang dan ekspresi rujukan *had ni* yang merujuk isyarat menunjuk atau menuding jari.

EKSPRESI DIEKTIK DEMONSTRATIF *TU* DAN *TUDIA*

Konteks ujaran 1 dalam Data 5 memperlihatkan penggunaan rujukan ekspresi lokatif *tudia* yang diujarkan oleh penutur B. Makna rujukan yang diujarkan tersebut merujuk kepada sasaran tema, iaitu entiti yang berada berhampiran dengan persekitaran perbualan antara peserta deiksis. Rujukan ekspresi *tudia* memperlihatkan ekspresi arah dan kedudukan jarak tempat yang tidak jauh dan tidak dekat “medial” dengan penutur tetapi masih dapat dilihat secara visual dengan jelas.

Data 5:

- (1)   B: mana ana? har laki mana? ha:***tudia*** do? situ.
              Mana anak lelaki hang? Haa, ***tudia*** dok situ.
- (2)   M: kat kawan tse? ***tukan*** duat^ʃsawan t^ʃpōŋ s^ʃtawan gula dapat
              la ha
              :   Kat kawan ceq tu kan, dua cawan air, tiga cawan tepung,
              secawan gula dapat la...haaa...
- (3)   A: yagi ***tu*** tiga t^ʃsawan?
              Ragi tu tiga cawan?

Sementara itu, bagi ayat ujaran 2 dan 3 (Data 5) pula memperlihatkan penggunaan rujukan *tu* yang diujarkan oleh penutur M dan A. Pada hakikatnya, ekspresi *tu* ialah rujukan yang dibuat kepada objek yang jauh atau distal. Keadaan ini diperlihatkan menerusi ayat ujaran 3.

Namun demikian, ekspresi rujukan *tu* yang dirujuk pada ayat ujaran 2 bukanlah rujukan kepada objek yang distal akan tetapi berupa satu kelaziman yang biasa hadir dalam perspektif komunikasi. Malah, penggunaan ekspresi *tu* mahupun *ni* dianggap satu fenomena biasa yang muncul secara kerap dalam interaksi komunikasi. Yaguchi (2001:1125) menyatakan kelaziman bentuk demonstratif sebagai bukan deiktik. Tambahnya lagi, walaupun kata demonstratif tidak digunakan dalam

binaan ujaran, tetapi bentuk ayat yang dihasilkan masih gramatis dan fenomena ini berlaku daripada representasi perspektif kognitif manusia.

Oleh yang demikian, ekspresi demonstratif *tu* yang merujuk sesuatu objek yang jauh menjadi satu kelaziman yang sering diujarkan dalam perspektif komunikasi. Bagi penggunaan ekspresi *tudia* pula mendukung makna rujukan arah dan kedudukan jarak yang medial, iaitu di antara jarak kedekatan dengan jarak kejauhan.

EKSPRESI DIEKTIK DEMONSTRATIF *LAGU TU*

Penggunaan ekspresi diektik *lagu tu* merujuk rujukan makna “seperti itu” atau “macam itu”. Selain itu, bentuk leksikal tersebut juga menjadi salah satu ekspresi rujukan yang dituturkan dalam DKKS secara khususnya. Berdasarkan situasi ujaran dalam Data 6, diperlihatkan penggunaan ekspresi diektik *lagu tu* yang diekspresikan oleh peserta deiksis.

Data 6:

- (1)   B: (ma?, ma? na? taw da? dia tudʒo? dalam itəned matʃam-matʃam)^{A1}
              Mak, mak nak tau dak dia tunjuk dalam internet macam-macam.
- (2)   :   (siap du^wed la kalaw haj na? ***lagu tu***)^{A2}
              :   Siap duit la kalau hang nak macam tu.

Ekspresi rujukan *lagu tu* diujarkan oleh penutur mengikut wacana yang telah dinyatakan oleh penutur sebelum itu menerusi ayat ujaran 1. Ekspresi tersebut dirujuk sebagai rujukan penggantian yang diujarkan terlebih dahulu menerusi ayat ujaran 1. Maka, penggunaan ekspresi *lagu tu* menjadi penandaan elemen penggantian kepada binaan ayat atau wacana yang didahului sebagaimana yang ditandai sebagai A1.

Selain itu, penggunaan penandaan penggantian *lagu tu* sebenarnya untuk menarik fokus terhadap maklumat yang telah disampaikan menerusi ayat ujaran 1. Keadaan ini sejajar dengan pendapat Maienborn *et. al* (2012:21) yang menyatakan “... perhatian bersama bukan sahaja penting untuk menyumbang kesedaran tumpuan interlokutor dalam situasi perbualan dan ia juga memainkan peranan dalam organisasi dalam wacana”.

DIEKTIK ADVERBA RUANG

Ekspresi diektik demonstratif ruang terdiri daripada penggunaan leksikal *sini*, *situ* dan *sana*. Ekspresi demonstratif ruang terbit daripada sebahagian konstituen kecil yang penting untuk memberikan rujukan sesuatu tempat yang dihajati oleh peserta deiksis. Oleh itu, demonstratif dianggap mendukung hubungan yang penting dalam komunikasi manusia, menyediakan dasar untuk organisasi interaktif lisan dan menstrukturkan wacana.

EKSPRESI DIEKTIK RUANG *SINI*, *SANA* DAN *SITU*

Dalam DKKS terdapat isyarat yang menasarkan kedudukan yang ditentukan melalui penggunaan ekspresi demonstratif lokatif *sini*, *sana* dan *situ*. Menerusi konteks ujaran 1 hingga 3 (Data 7) diperlihatkan wujudnya pengujaran ekspresi *sini* yang diujarkan oleh penutur M dan penutur A melalui tema perbualan antara peserta deiksis mengenai subjek ketiga yang dinyatakan melalui GND *dia*.

Data 7:

- (1) A: dīa pōn na? may nae? moto ta? da? lesen.
dia pun nak mai naek moto takdak lesen.
- (2) M: dia tu yədʒa *sini* ka pa?
dia tu keja sini ka pa?
- (3) A: wóllóhua'lam kamí pōn ta? taw. dia kata buleh *dək sini* laki
dia bagi
Wallahu'alam kami pun tak tau. Dia kata buleh dok sini laki
dia bagi.

Berdasarkan konteks ujaran 2, didapati penggunaan ekspresi rujukan *sini* disasarkan kepada sasaran, iaitu *dia*. Ekspresi rujukan *sini* bukan bererti sasaran berada dalam persekitaran perbualan peserta deiksis, tetapi makna rujukan ekspresi tersebut merangkumi konsep demonstratif lokatif yang lebih luas, iaitu sempadan kawasan peserta deiksis tinggal atau menetap yang mungkin terangkum di bawah satu mukim atau satu daerah yang khusus.

Cairns (1991:21) menyatakan:

“... adverbial here derives from the situation of use and therefore refers to something different every time it is used. Without this situational element meaning here conveys no information to an addressee”.

Sementara itu, bagi konteks ujaran 4 hingga 6 (Data 8) pula memperlihatkan penggunaan ekspresi sana yang diungkapkan oleh penutur B.

Data 8:

- (4) M: pasaypa ta? maney^{h?}
Kenapa tak manis?
- (5) A: di^ja bu^wat ta? y^oti^j. dia ta? y^oti^j. hm:
dia buat tak reti. dia tak reti.
- (6) B: ni *di sana* dah ta? ada dah s^okaya^j ni taw.
ni di sana dah tak ada dah sekarang ni tau.

Berdasarkan ayat ujaran 6, didapati ekspresi rujukan *sana* diungkapkan sebagai penandaan kepada lokatif. Pada masa yang sama, penandaan lokatif tersebut hanya diketahui oleh penutur yang mengujarkannya, manakala peserta deiksis yang lain hanya mengambil maklumat yang disampaikan kerana mereka tidak mengalami pengalaman seperti yang dialami oleh penutur B. Selain itu, ekspresi sana melibatkan cara penutur melihat dunia gambaran kehidupan yang dialaminya sendiri.

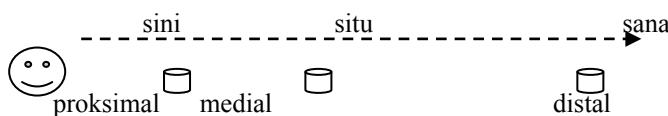
Bagi konteks ujaran bagi 7 hingga 9 (Data 9) pula memperlihatkan penggunaan ekspresi bagi kata situ. Ekspresi rujukan *situ* diungkapkan oleh penutur B yang menasarkan kepada subjek yang dirujuknya. Bentuk hubungan komunikasi yang terjalin antara penutur memperlihatkan ekspresi diektik *situ* adalah jauh dengan penutur tetapi masih boleh dilihat oleh peserta penutur.

Data 9:

- (7) B: mana ana? ha^j laki mana? ha: tudi^ja do^j? *situ*.
mana anak lelaki hang? Haa, tudia dok situ.
- (8) A: ten^j? d^ja b^osa? tu d^jah nam dah yupa d^ád^jáh tigá
tengok besar tu, darjah enam dah rupa orang darjah tiga.

- (9) M: ma: ḥyan kata dādžāh tigá pəyāja^j pun ləbe^h kuya᷑.
mau orang kata darjah tiga, perangai pun lebih kurang.

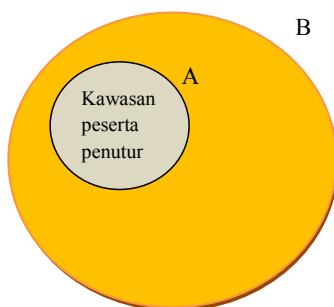
Maka, kedudukan lokatif bagi penandaan kata *sini*, *situ* dan *sana* digambarkan seperti dalam Rajah 4 memaparkan ekspresi rujukan *sini* adalah dekat dengan penutur, rujukan kedudukan *situ* pula berada dalam lingkungan *sini* dan rujukan lokatif *sana* pula berada dalam lingkungan yang lebih jauh dengan peserta penutur.

Rajah 4 Gambaran kedudukan ekspresi rujukan.

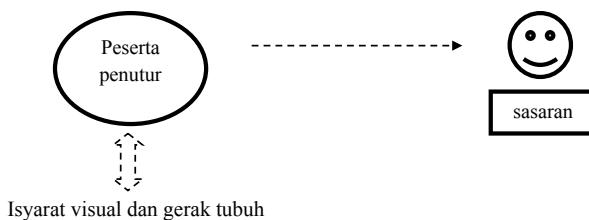
Berdasarkan lakaran Rajah 4, penggunaan ekspresi diektik *sini*, *situ* dan *sana* mengisi fungsi distingtif dekat-tengah-jauh. Rujukan terhadap objek pada kedudukan ekspresi *sini* dan *situ* ialah rujukan yang mudah didekati oleh peserta penutur dan berkemampuan untuk saling berkongsi maklumat yang sama antara penutur.

Rujukan objek *sini* ialah ekspresi rujukan yang melibatkan reruang jarak lokatif yang tiada ukuran keluasan kawasan yang tertentu. Selain itu, penutur dan pendengar perlu saling memahami akan interpretasi makna ujaran sini yang telah diujarkan. Demikian, ekspresi *sini* tidak merujuk persekitaran perbualan berlangsung tetapi merujuk kawasan yang lebih besar, iaitu [kawasan (A+B)] seperti dalam gambar Rajah 5.

Rajah 5 Gambaran ekspresi rujukan ungkapan *sini*.

Sementara itu, asas penanggapan ruang bagi ekspresi rujukan sana perlu melibatkan maklumat yang disimpan dalam kognitif penutur untuk membolehkan penutur menyatakan pengetahuan dan pengalaman tentang objek rujukan kepada pendengar. Penutur tersebut juga menyimpan gambaran seperti rupa dan bentuk yang hanya diketahui olehnya sahaja. Maka, penggunaan ekspresi sana memperlihatkan tidak berlakunya sebarang perkongsian maklumat yang sama antara peserta penutur. Penggunaan ekspresi rujukan objek yang dalam kedudukan *situ* menyebabkan penutur dapat memberikan isyarat menunjuk secara gerak tubuh dan dalam masa yang sama terbentuknya jalinan perkongsian pengetahuan yang sama melalui gambaran isyarat visual.

Isyarat visual dan gerak tubuh

Rajah 6 Gambaran ekspresi rujukan *situ*.

ISYARAT VISUAL DAN GERAK TUBUH

Berdasarkan Rajah 6, peserta deiksis yang secara visual dan gerak tubuh mereka dapat melihat sasaran dengan jelas dalam ruang *situ* yang diungkapkan terhadap sasaran mereka. Oleh yang demikian, dalam menjelaskan jenis rujukan objek pada kedudukan *sini*, *situ* dan *sana* amat bergantung pada konteks yang melatarinya. Keadaan ini sama seperti mana yang dikatakan oleh Hanks (2005:191), iaitu "... deictics are expressions like English "this", "that", "here" and "there" whose meanings depend strictly on the occasions of their uses". Pada masa yang sama juga, peranan konteks penting untuk menentukan dan memberikan gambaran interpretasi rujukan supaya peserta penutur dapat menanggapi dan memahami hajat yang disampaikan antara satu sama lain.

EKSPREKSI DIEKTIK DEMONSTRATIF RUANG NU

Situasi konteks ujaran dalam ayat 1 dan 2 dalam Data 10 menunjukkan penutur mengekspresikan rujukan adverba *nu*. Penggunaan adverba lokatif

ini juga diertikan dengan ekspresi demonstratif adverba *sana* tetapi pada darjah kejauhan (distal) yang berbeza.

Data 10:

- (1) C: depa nu dɔ? pan tivi
Depa ada duduk di depan televsiyen
- (2) Anak kepada C: ma? ada ḥyaŋ may ***nu*:** sapa di'a pɔn ta?taw
Mak, ada orang datang. Sapa pun tak tau.

Ekspresi demonstratif adverba *nu* memperlihatkan fungsi penggunaan bagi rujukan pada kedudukan jauh atau distal. Malah, penggunaan ekspresi *nu* yang memperlihatkan dua fungsi penggunaan jelas agak berbeza kerana menerusi konteks (1), ekspresi demonstratif adverba lokatif *nu* merujuk makna adverba *sana* tetapi dalam konteks (2), penggunaan ekspresi *nu* boleh jadi merujuk demonstratif *itu*.

Maka, penggunaan ekspresi demonstratif adverba *nu* harus disesuaikan dengan konteks yang melatarinya agar makna rujukan yang dibuat dapat dijelaskan selaras dengan rujukan yang ditujukan. Hal ini adalah untuk mengelakkan kecelaruan rujukan akibat salah pentafsiran makna penggunaan ekspresi demonstratif adverba *nu*. Levinson (2004:107) menyatakan "... analisis terhadap penggunaan demonstratif adalah lebih kompleks kerana peranannya yang mengandungi multifungsi dalam bahasa dan unit-unit tersebut, juga bukan sahaja digunakan untuk menunjuk kepada sesuatu tetapi untuk mengesan rujukan dalam wacana yang secara umumnya lebih berkontras berbanding ekspresi rujukan yang lain".

EKSPRESI DIEKTIK DEMONSTRATIF RUANG TANG

DKKS menjadikan ekspresi *tang* sebagai antara bentuk diektik untuk merujuk ekspresi arah pada kedudukan bagi sesuatu tempat dan objek. Bentuk ekspresi *tang ni* merujuk tempat peserta deiksis sedang berada. Ungkapan *tang ni* juga memperlihatkan kedudukan rujukan adalah dekat "proksimal" dengan penutur yang mengungkapkan ekspresi tersebut. Selain itu, ekspresi *tang ni* juga boleh diertikan dengan makna *di sini*.

Data 11:

- C: may makan **tanj ni** la: satni haj bale?
mari makan tang ni la. Satni hang balik lah.
- B: di'ja ta? dʒadi matʃam li'at tanj tengah kan?
dia tak jadi macam liat tang tengah kan?

Penggunaan *tang* yang merujuk arah kedudukan bagi sesuatu objek yang dirujuk oleh peserta deiksos. Ekspresi *tang tengah* merujuk kedudukan bahagian tengah objek yang menjadi tema penutur untuk penekanan rujukan kepada interlokutor. Selain itu, ekspresi *tang tengah* juga mendukung makna penggunaan deiktik simbolik yang tidak memerlukan pergerakan atau lakuan fizikal untuk menunjuk. Oleh yang demikian, ekspresi *tang* mendukung fungsi kata sendi seperti *di* ataupun *dekat* yang pada masa yang sama mendukung fungsi sebagai rujukan arah tempat dan objek yang tertentu bergantung pada kehendak dan keperluan peserta deiksos semasa berinteraksi.

KERANGKA RUJUKAN EKSPRESI DIEKTIK ARAH

Kerangka rujukan ekspresi diektik arah dinilai melalui dua aspek, iaitu kinetik atau ekspresi diektik gerakan imbuhan apitan, morfem dan partikel; dan kata kerja gerak *come* dan *go* (Huang, 2007:160). Maka, untuk memerihalkan rujukan ekspresi diektik arah, DKKS lebih cenderung dalam pemakaian kata kerja gerak. Kata kerja gerak yang diperihalkan dalam DKKS adalah dengan melalui penggunaan ekspresi *mai*, *pi* dan *balik*.

Maienborn *et. al* (2012:17) menyatakan kata kerja gerak ialah fungsi bukan diektik kerana bukan sebagai demonstratif memberikan penandaan kepada peristiwa yang mengandungi unsur pergerakan. Selain itu, kata kerja gerak berstatus penggunaan ekspresi bukan diektik kerana tidak berlaku dalam ruang jarak, tempat atau masa tetapi dalam bentuk pergerakan. Radden pula (1995:452) menyatakan bentuk bukan diektik adalah seperti kata kerja *to reach* dan *to turn*.

Namun begitu, kata kerja gerak *mai* menunjukkan seperangkat penggunaan diektik. Sebaliknya bagi kata kerja gerak *pi* dan *balik* tidak

menunjukkan penggunaan diektik. Pemerihalan mengenai fenomena ini dijelaskan sama ada berdasarkan unsur pergerakan yang positif dan pergerakan yang negatif ataupun pergerakan yang mendekati titik projeksi diektik dan menjauhi titik projeksi diektik.

EKSPRESI RUJUKAN KATA KERJA GERAK *MAI*

Kata kerja gerak *mai* yang diujarkan dalam DKKS terbit daripada bentuk leksikal *mari* dan seperangkat keperihalan penggunaan *mai* yang diperihalkan adalah seperti dalam Data 11 yang berikut:

Data 11:

- 01 A: *dī'a pōn na? may nae?* mutu ta? da? lesēn.
dia pun nak mai naik motor tak dak lesen.
- 02 N: *sádʒá lalu kōt ni təŋɔ?* ada yeta haj aku **mayla**: lama nōh ta?
dʒumpa.
jalan sini tengok ada kereta hang, aku singgahlah. Lama tidak
jumpa kan.
- 03 C: **may, may, may, may.** masō?. awat may ta? haba? lu.
mai..mai..mai..mai. Masuk. Kenapa datang tak beritahu dulu.
- 04 C: **may** makan taj ni la sat ni haj bale? la
mai makan tang ni. Satni hang balik lah.
- 05 A: **may may may** sini **may**
mai, mai, mai sini mai.
- 06 B: *tʃe? na? kupay^h kulet dī'a. may su^wa sat pisaw kat ma? tu.*
had ni tadʒam siket kot kəley^h abah də? asah səmalam ni
Cek nak kupas kulit dulu. Mai hular pisau dekat mak itu. Had
ini tajam sikit tengok abah asah semalam.
- 07 b: **may du^wet...**
bagi duit...

Huang (2007:161) menyatakan ekspresi *come* adalah sangat kompleks dalam bahasa Inggeris dan faktor kompleks ini juga diperhatikan wujud dalam ekspresi penggunaan *mai* DKKS. Ekspresi *mai* dalam konteks ujaran 01 memberi penandaan fungsi sebagai isyarat [+datang/menghampiri]. Hal ini demikian kerana interpretasi ujaran maknanya merujuk lakuhan yang bergerak menghampiri titik projeksi diektik. Ekspresi *mai* yang diujarkan oleh penutur adalah untuk memberi isyarat penandaan bahawa subjek sasaran berada dalam lingkungan dan jarak yang dekat atau hampir dengan kawasan penutur sedang menetap.

Sementara itu, konteks ujaran 02 pula memperlihatkan ekspresi *mai* yang diujarkan oleh penutur mendukung makna [+singgah]. Pada masa yang sama, makna rujukan *mai* boleh juga mendukung isyarat menghampiri dan datang. Walau bagaimanapun, berdasarkan konteks, makna rujukan singgah lebih serasi berbanding isyarat menghampiri atau datang. Oleh itu, ekspresi pergerakan *mai* dalam konteks ujaran 02 memperlihatkan penutur bergerak mendekati pusat diektik.

Sungguhpun demikian, bagi ayat ujaran 03 dan 04, rujukan ekspresi *mai* menunjukkan makna interpretasi yang berbeza. Hal ini juga menandakan bahawa ekspresi *mai* telah menyumbang kepada pembentukan lakuhan yang positif, iaitu satu lakuhan mengajak [+ajakan] yang berisyarat untuk menghampiri penutur. Berdasarkan penggunaan ekspresi ujaran dalam ayat 03 dan 04, fungsi rujukan *mai* membawa makna mengajak yang positif. Lakuhan egosentrik yang ditonjolkan oleh penutur C mengisyaratkan interlokutor perlu memberikan rangsangan gerak balas sama ada untuk menerima ajakan atau menolak ajakan. Melalui rujukan *mai* yang diujarkan, interlokutor bersifat positif dengan ajakan dalam ujaran ayat 03, manakala bagi ujaran ayat 04 pula, interlokutor bertindak negatif dengan menolak pelawaan yang diberikan oleh penutur.

Berbeza pula daripada situasi ayat ujaran 05 kerana ekspresi *mai* merujuk lakuhan pemujukan [+pemujukan] yang ditujukan kepada subjek sasarnya. Interpretasi makna *mai* yang diujarkan oleh penutur kepada sasarnya adalah untuk memujuk sasaran yang ketika itu sedang menangis. Ungkapan *mai* ialah ujaran yang ditujukan kepada sasaran agar sasaran bergerak menghampiri penutur. Apabila sasaran bertindak positif dengan pemujukan yang diujarkan oleh penutur, maka sasaran telah menghampiri ke titik projeksi diektik.

Penghasilan intonasi juga berbeza kerana penutur mengungkapkan [mai^h] dan bukan [mai] pada tekanan yang berlainan. Selain itu, ujaran ekspresif *mai^h* yang diungkapkan oleh penutur merujuk interpretasi makna *sini* yang memberikan gambaran agar subjek sasaran bergerak mendekati penutur. Maka, pemakaian ekspresi seperti dalam ujaran 05 memperlihatkan adanya fungsi rujukan *mai^h* sebagai pemujukan [+pemujukan] kerana aksen yang berbeza telah dipamerkan oleh penutur. Hirschberg (2004:532) menyatakan “...accent can also disambiguate potentially ambiguous words such as discourse markers or cue phrase as adverbials”. Ertinya, aksen yang tidak kabur boleh menjadi kabur dalam penggunaan penanda wacana atau isyarat frasa sebagai adverba.

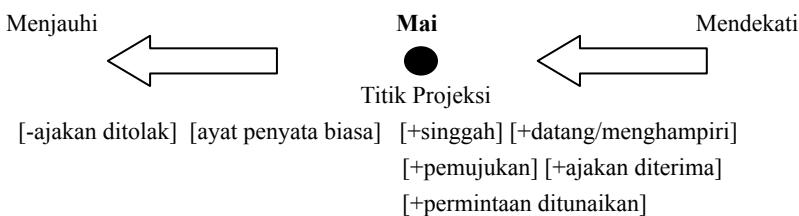
Selanjutnya, bagi ayat ujaran 06 dan 07 memperlihatkan dua perbezaan makna semasa rujukan ekspresi *mai* digunakan yang bergantung pada kesan lakukan tindak balas yang positif dan kesan lakukan tindak balas yang negatif. Hal ini demikian kerana rujukan ekspresi *mai* dalam kedua-dua ujaran mempamerkan makna meminta [+meminta]. Konteks ujaran 06 memperlihatkan rujukan ekspresi *mai* ditujukan kepada interlokutor yang pada ketika itu ialah “mak”. Makna bagi rujukan ekspresi tersebut diujarkan oleh penutur terhadap objek yang dikehendakinya yang berada berdekatan dengan interlokutor. Maka, ekspresi *mai* merupakan satu ekspresi rujukan yang positif kerana interlokutor bertindak balas dengan permintaan yang diujarkan oleh penutur.

Keadaan ini berbeza apabila disaksikan dalam konteks ujaran 07 kerana ekspresi rujukan *mai* yang diujarkan merupakan satu tindak balas yang negatif. Hal ini demikian kerana ekspresi *mai* yang diujarkan hanya sebagai ungkapan ayat penyata yang biasa yang diujarkan oleh penutur apabila bentuk rujukan peristiwa berkaitan dengan sesuatu pengalaman yang diceritakan semula kepada interlokutor. Selain itu, ekspresi rujukan *mai* tidak mensyaratkan adanya sebarang tindak balas yang perlu dikemukakan oleh interlokutor kerana penutur bertindak sedemikian berdasarkan pengalaman yang dialaminya sendiri.

Rajah 7 memperlihatkan titik pergerakan rujukan ekspresi *mai* sama ada bergerak menjauhi titik projeksi diektik ataupun mendekati titik projeksi diektik. Dengan kata lainnya, sama ada penggunaan ekspresi *mai* membawa makna yang positif atau membawa makna yang negatif melalui rangsangan tindak balas menerima dan menolak.

NEGATIF

POSITIF

Rajah 7 Titik bergerak ekspresi rujukan *mai*.

EKSPRESI RUJUKAN KATA KERJA GERAK PI

Kata kerja gerak *pi* menunjukkan lakuhan bergerak yang menjauhi titik projeksi diektik dan oleh sebab itu, makna rujukan *pi* mendukung makna *pergi* atau *go*. Dalam ayat ujaran 01, rujukan *pi* sebagai rujukan sesuatu pergerakan yang menjauhi titik proksimal seperti yang terdapat dalam gambaran kognitif penutur yang mengalaminya. Ekspresi *pi* yang diungkapkan oleh penutur bersifat menjauhi atau hilang atau tidak ada sebarang maklumat yang disimpan dalam kognitif penutur.

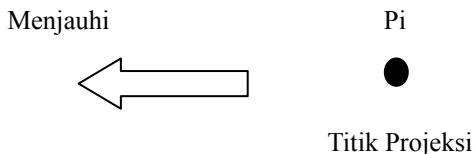
Data 12:

- 01 A: lupa dah hay^h: aku: dulu də? bu^wat lupa *pi* dah hay^h:
Lupa sudah aku, dulu buat, lupa sudah hah.

02 Mak: mana *pi* buda?-buda? ni sənap suni ta? dəŋə? səya laŋsəŋ ni
depa pi mana?
mana pergi budak-budak ini, senyap sunyi tak dengar suara
langsung. Mereka pergi mana?

Bagi ayat ujaran 02, kata kerja *pi* mendukung makna *pergi* yang melibatkan lakuhan egosentrik dan mengandungi isyarat gerak tubuh. Ungkapan *pi* yang diujarkan juga merujuk ekspresi rujukan yang memberikan makna menjauhi pusat diektik. Rajah 8 memaparkan titik pergerakan ekspresi *pi* yang memperlihatkan rujukan *pi* menjauhi titik projeksi diektik.

NEGATIF

[- hilang maklumat dalam kognitif penutur] dan [-pergi]

Rajah 8 Titik bergerak ekspresi rujukan *pi*.

Oleh itu, kata kerja gerak *pi* secara diektiknya menjauhi titik projeksi dan berunsur demonstratif arah yang secara automatiknya berstatus negatif. Keadaan ini berlaku mengikut kesesuaian siapa yang menuturkannya dan selari dengan kesesuaian egosentrik yang dialaminya. Rujukan *pi* bukan sahaja mendukung makna *pergi* tetapi boleh juga mendukung makna lain seperti yang diperlihatkan dalam konteks ujaran 01. Namun begitu, interpretasi makna *pi* masih tetap membawa makna yang bergerak ke arah negatif dan mendukung penggunaan bukan diektik kerana maknanya tetap adalah *pergi*.

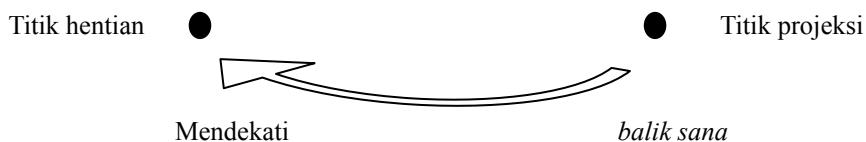
EKSPRESI RUJUKAN KATA KERJA GERAK BALIK

Penutur telah mengekspresikan *balik sana* dalam bentuk ujaran penyataan dan ujaran interogatif. Makna penutur yang disampaikan merujuk hubungan ekspresi arah seperti yang dihajati oleh penutur kepada interlokutor. Apabila penutur mengungkapkan *balik sana*, bermakna rujukan tempat yang dirujuknya tersimpan dalam ingatan penutur itu sendiri dalam bentuk pengalaman dan pengetahuannya yang disampaikan oleh interlokutor.

Data 13:

- 01 C: goyen dah la ma? oy: tʃe? pən səgan na? masa? satni na?
bale? sana dah makan kət dʒalan dʒa.
 Goreng saja lah mak. Cek pun malas nak masak hari ini,
 sekejap lagi nak balik sana. Makan di jalanan saja.
- 02 Mak: han **bale? sana** koy apa? pay^h ləhəf ka?
 hang balik sana pukul berapa? Lepas zuhur ke?

Ekspresi rujukan balik dalam ujaran 01 dan 02 memberi makna interpretasi yang sama, iaitu sesuatu pergerakan yang menghasilkan rujukan yang bakal dihampiri oleh subjek atau dengan kata lain, pergerakan yang bakal menjauhi titik projeksi diektik atau lakukan yang memenuhi keperluan egosentrik sasaran dari satu titik ke satu titik perhentian. Keadaan ini digambarkan seperti dalam Rajah 9 seperti yang berikut:

Rajah 9 Ekspresi rujukan *balik sana*.

Berdasarkan Rajah 9, titik projeksi *balik sana* bergerak dan mendekati arah titik hentian. Oleh yang demikian, pengalaman sehari-hari kita mengenai pergerakan fizikal memberitahu bahawa pergerakan berasal dari satu titik dan berakhir pada satu titik yang lain, diikuti dengan laluan dan arah yang tertentu (Radden, 1995:423).

KERANGKA RUJUKAN KATA MODALITI *JOM*

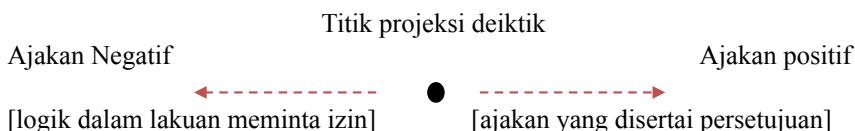
Ekspresi modaliti *jom* yang diujarkan dalam DKKS menunjukkan fungsi yang spesifik. Berdasarkan konteks ujaran Data 14 dalam ayat 01 dan 02 yang berikut, diperlihatkan contoh penggunaan yang diujarkan oleh penutur C dan penutur N.

Data 14:

- 01   C: *dʒəm dʒəm* pi dapo? kami do? masa? satni?
              jom, jom pergi dapur. Kami dok tengah masak satni.
- 02   N: *dʒəm*, bale? dulu la noh bila-bila may yuməh aku na:
              jom balik dulu lah noh, bila-bila mai ruma aku na.

Dalam ayat ujaran 01, interpretasi *jom* mendukung makna lakukan mengajak [+mengajak] dan ajakan yang dipelawa oleh penutur itu merupakan satu pergerakan yang positif, iaitu menghampiri titik projeksi

diektik. Selain itu, interlokutor menghampiri ke arah penutur yang mengungkapkan ekspresi modaliti itu. Namun, ayat ujaran 02, fungsi modaliti *jom* yang mendukung makna ajakan yang negatif dengan niat untuk meminta izin daripada penutur atau menjauhi penutur. Demikian, pada rajah 10 yang berikut, diperlihatkan dua bentuk fungsi modaliti ekspresi *jom* yang terhasil berdasarkan pembentukan konteks ujaran yang melatarinya.

Rajah 10 Fungsi modaliti *jom*.

Oleh itu, rajah 10 menerangkan fenomena penggunaan ekspresi *jom* yang menghasilkan rujukan makna yang positif apabila ajakan *jom* yang diujarkan kepada interlokutor dengan disertai persetujuan oleh interlokutor, manakala ajakan *jom* yang negatif memberikan makna yang sebaliknya, iaitu sebagai ajakan yang diujarkan oleh interlokutor untuk menjauhi penutur.

KESIMPULAN

Wilayah Malaysia merupakan wilayah yang unik kerana di dalamnya terkandung bermacam-macam jenis dialek yang dilestarikan oleh penuturnya mengikut sempadan garis geografi yang telah ditetapkan. Hal ini termasuklah dialek Kedah yang merupakan antara bahasa daerah yang unik bukan sahaja dari sudut fonologi, morfologi dan sintaksisnya malah keadaan ini juga wujud dalam sosiopragmatik sebagaimana dalam kajian yang dijalankan ini yang memberikan tumpuan terhadap penggunaan deiksos dalam komunikasi sosial antara individu mahupun berkelompok. Penggunaan elemen ekspresi reruang dilihat terlalu banyak variasi penggunaan dan keadaan ini ditonjolkan melalui penggunaan kata kerja gerak *mai* dan *pi*, penggunaan reruang *sini*, *situ* dan *sana* yang melibat ekspresi lokatif pada kedudukan yang dekat atau pada kedudukan yang jauh. Keadaan ini juga hadir dalam penggunaan ekspresi *had ni* dan *tudia*. Penggunaan ekspresi singkatan kelaziman *ini* dan *itu* menjadi ekspresi penggunaan diektik simbolik kerana tidak memerlukan lakukan menunjuk secara fizikal kerana pendengar dengan mudah dapat memahami maklumat yang disampaikan oleh pendengar.

RUJUKAN

- Asmah Haji Omar, 1985. *Language and the World-View of the Malay Peasants. Malaysian World-view*. Singapura: Institute of Southeast Asian Studied.
- Asmah Haji Omar, 1986. *Bahasa dan Pemikiran Alam Melayu*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Brown, G., & Yule, G., 1983. *Teaching the Spoken Language*. UK: Cambridge University Press.
- Collins, James T., 1976. *Vokal Sengau di dalam Bahasa Melayu Kedah Langkawi*. Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Danziger, Eva, “Deixis, Gesture and Cognition in Spatial Frame of Reference Typology” dlm. *Studied in Language* 34 :1, hlm. 167-85, 2010.
- Fazal Mohamed Mohamed Sultan, Zaharani Ahmad, Nor Hashimah Jalaluddin dan Harishon Radzi, “Kata Soal Bila dalam Dialek Kedah Melayu Baling: Satu Analisis Sintaksis” dlm. *Gema Online Journal of Language Studies* 11:1, hlm. 1-12, 2011.
- Hanks, William F., 2009. “Fieldwork on Deixis” dlm. *Journal of Pragmatics* 41:1 hlm. 10-24, 2009.
- Hirschberg, J.. 2004. “Pragmatics and Intonation” dlm. Horn, Laurence R. & Ward, Gregory (ed.) *The Handbook of Pragmatics*. Oxford: Blackwell.
- Huang, Yan, 2007. *Pragmatics*. New York: Oxford University Press.
- Ida Ahmad, “Fonologi Bahasa Kedah” dlm. *Dewan Bahasa* 13, hlm. 531-37, 1969.
- Levinson, Stephen C., 2004. *Deixis. The Handbook of Pragmatics*. USA: Blackwell Publishing.
- Levinson, Stephen C., 1983. *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Maienborn, C., Heusinger, K. V. dan Portner, P., 2012. *Semantics*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Maslida Yusof, 2007. “Pragmatik” dlm. Zulkifley Hamid, Ramli Salleh & Rahim Aman (ed.) *Linguistik Melayu*. Bangi: Penerbit UKM.
- Maslida Yusof, “Analisis Preposisi Lokatif Bahasa Melayu Berdasarkan Kerangka Role and Reference Grammar (RRG)” dlm. *GEMA Online Journal of Language Studies* 9:1, hlm. 17-32, 2009.
- O’Keeffe, Anne, Brian Clancy dan Svenja Adolphs, 2011. *Introducing Pragmatics in Use*. London: Routledge Taylor & Francis Group.
- Shahidi A.H., “Alternasi dalam Fonologi Subdialek Kedah Utara” dlm. *Jurnal Bahasa* 9:2, hlm. 302-25, 2009.
- Siti Hajar Abdul Aziz, 2010. *Pragmatik Linguistik*. Kuala Lumpur: Universiti Malaya.
- Ton Ibrahim, 1974. “*Morfologi Dialek Kedah*”. Tesis Sarjana. Universiti Malaya.
- Yaguchi, Michiko, “The Function of the Non-Deictic that in English” dlm. *Journal of Pragmatics* 33:7, hlm.1125-155, 2001.
- Yule, George, 1996. *Pragmatics*. Oxford: Oxford University Press.